

KONSULAATIDEST PÄRNUS 18. SAJANDI TEISEL POOLEL JA 19. SAJANDIL

Olaf-Mihkel Klaassen

Konsuli institutsioon, mis tekkis keskajal Vahemere regioonis [1], levis järk-järgult ka Lääne- ja Põhja-Euroopasse. Pole andmeid, millal ta jõudis Eestisse ja milliseid funktsioone täitsid siin esimesed konsulid. 17. sajandil on Tallinnas teada Holsteini resident Philipp Crusius [2]. Pärnus ei resideerinud konsuleid ilmselt enne 18. sajandi teist poolt, mil Euroopas toimus konsulaartegevuse üldine elavnemine.

Rootsi oli esimene, kes rajas 18. sajandi teisel poolel oma konsulaaresinduse Pärnus. 1. septembril 1761. aastal Venemaale konsuliks määratud Caspar Otto Delphin seadis mitmes Rootsi kaubandusele olulises sadamalinnas ametisse oma volinikud (*Commissionairs*), kes hakkasid täitma konsulaaragendi ülesandeid [3]. Pärnus langes ta valik 1734. aastal (teistel andmetel 1737. aastal) asutatud Jacob Jacke kaubamaja [4] juhile Jacob Jacke juniorile [5]. 12. märtsil 1762. aastal saatis Caspar Otto Delphin Peterburist Jacob Jackele volikirja [6], mille kohaselt viimane pidi ja oli õigustatud:

1. Nõudma Pärnu sadamasse saabunud Rootsi kaubalaevade kaptenitelt ja kipritelt laeva- ja meeskonnapasse (*Schiffs und Volks Pass*), vaatama üle munsterrolli kantud meeskonna ja manitsema teda rahumeelsusele ja kuulekusele.

2. Tülide puhul laeval kuulama ära pooled, katsuma neid lepitada ning vajadusel kandma kaebuste sisu ja tüli algataja meeskonnapassi.

3. Kaasa aitama laeva meeskonna terviklikkuse säilitamisele, kasutades vajadusel kohaliku magistraadi ja tolliameti abi.

4. Kontrollima enne laeva lahkumist sadamast meeskonna vastavust munsterrollile ning tegema selles vajalikud muudatused, märkides ära haigestunud, surnud ja põgenenud.

5. Sisse kasseerima ettenähtud konsulaarmaksud.

6. Laeva ärasõidul vormistama meeskonnapassi vastavalt nõuetele.

Jacob Jacke valik komisjonäriks ei olnud juhuslik. Tema firma etendas koos Hans Diedrich Schmidtiga [7] juhtivat osa Pärnu väliskaubanduses. Kontaktid Rootsiga eksisteerisid juba paarkümmend aastat [8]. Säilinud konossementide järgi oli Jacob Jacke kaubamajale tulnud aastail 1758–1761 Stockholmist 11 laeva, tuues peamiselt heeringaid ja Setubali (St. Ubes'i) soola; samal ajal oli ta saatnud Rootsi valdustesse (Stockholmi, Stralsundi, Carlskronasse ja Åbosse) 31 laeva, laadungiks rukis, oder, lina, kanep, saelauad ja muud kaubad [9].

Jacob Jacke kaubamajal oli ärisidemeid paljude Euroopa maadega. Konsulipatent kindlustas aga Rootsile teatud eelised. Need olid viimasele vajalikud ajal, mil ta varasem merevõim oli suurel määral minetatud, vajadus importteravilja järele aga kasvas [10].

Jacob Jacke tegevuse kohta Rootsi konsulaaragendina on väheteada. Eesti Ajalooarhiivis säilinud kaust "Rootsi konsulaati puutuvad dokumendid ja Rootsi volitused" [11] sisaldab peamiselt Rootsi Riigi Kommertskollegiumilt saadud volitusi kaupade ekspordiks Pärnust (aastate 1756–1768 kohta) ning märkmeid võetud konsulaarmaksu kohta. Jacob Jacke hilisem tegelemine Rootsi laevade avariijuhtumitega [12] lubab arvata, et ta tegevus konsulaaragendina jätkus ka 1770. aastatel. Jacob Jacke surm 1780. aastal lõpetas nähtavasti Rootsi konsulaaresinduse funktsioneerimise Pärnus. Seda rohkem kui pooleks sajandiks.

Varsti pärast "Jacob Jacke & Co" üleminekut firma rajaja pärijate valdusse tekkisid eeldused Taani konsulaadi avamiseks Pärnus. Taani firmade ärisidemed Pärnuga olid ammused. 18. sajandi teisel poolel oeteti Pärnust rukist, lina, kanepit, puitu ja muudki [13]. Perspektiivid kontaktide tihendamiseks avanesid seoses Taani ja Venemaa vahel 8. oktoobril 1782. aastal sõlmitud traktaadiga, mille mitmed sätted käsitlesid konsulaarsuhteid [14]. 16. juulil 1786. aastal ilmus Senati ukaas, millega anti Taani asekonsulina Pärnus tegutsemiseks eksekvatuur kaupmees Matthias Heinrich Guthmannile [15], kes oli sündinud Tallinnas ja alles hiljuti (23. septembril 1785) saanud Pärnu kodanikuks [16]. Matthias Heinrich Guthmannil lubati "vabalt täita" talle "pandud ametikohustusi ja vajaduse korral anda tarvilikku abi Taani kaubalaevadele" [17]. Tema tegevuse kohta Taani konsulaaresindajana Pärnus puudub lähem teave. Nähtavasti

oli ta oma tööpostil 18. sajandi lõpuni (aastail 1793–1797 oli ta Pärnu raehärra [18] ning lahkus Pärnust Napoleoni sõdade perioodil, mil Taani oli Prantsusmaa liitlane.

Üsna 18. sajandi lõpul hakkas Pärnus resideerima Preisimaa konsul. Selleks sai Mecklenburg–Schwerinist pärit kaupmees Christian Wilhelm Sarninghausen, kes arvati Pärnu kodanikuks 1794. aastal [19], mil linna väliskaubandus oli kõrgtasemel [20]. Temale eksekvatuuri andmisest teatasid “Tallinn Nädalauudised” 1797. aasta sügisel [21]. Ta tegutses, nii hästi kui komplitseeritud rahvusvaheline olukord seda võimaldas, kuni 1816. aastani [22].

Viini kongressi (1814–1815) järgsetel aastatel, kui riikidevahelised konsulaarsuhted hakkasid omandama tänapäevast ilmet, laienes konsulaartegevus ka Pärnus. Vahepeal soikunud väliskaubandus saavutas taas märkimisväärse ulatuse, olles Jacob Jacke kaubamaja andmeil [23] rublades (aastail 1840–1882 hõberublades) järgmine.

<u>Aastad</u>	<u>Import</u>	<u>Eksport</u>	<u>Kokku</u>
1820–1829	2 169 753	21 997 637	24 167 390
1830–1839	2 747 973	22 951 035	25 699 008
1840–1849	992 077	8 135 706	9 127 783
1850–1859	915 636	8 450 089	9 365 725
1860–1869	1 065 191	29 704 024	30 769 215
1870–1879	2 024 746	76 311 686	78 336 434
1880–1889	1 665 192	54 099 883	55 765 075
1890–1899	3 134 863	45 695 351	48 830 214
1820–1899	14 715 431	267 345 411	282 060 842

Pärnu väliskaubanduse intensiivsus oli üks peamisi mitmete riikide konsulaarhuvi kasvu stiimuleid selle Põhja–Liivimaa tähtsaima sadama vastu 19. sajandil. Kuigi ostuturuna oli Pärnu kehvapoolne, eksportis ta, tänu oma tagamaadele, igal aastal suures koguses lina ja linatakk, linaseemet ja –matte, teravilja ja ehituspuitu. Pärnust läks mere taha veel mitmeid teisi kaupu: kanepit ja kanepitakku, mitmesuguseid toiduaineid, õlikooke, loomakonte, kõisi, puukaupa jms. [24]. Pärnu sadamat külastas navigatsiooniperioodil (tavaliselt aprillist novembrini) kümneid välismaa laevu [25]. Pärnus elas küllaltki palju välisriikide kodanikke: 1834 / 1835. aastal oli neid registreeritud 47 [26]. Kõik see aitas kaasa konsulaartegevuse laienemisele Pärnus 19. sajandil.

Kui Christian Wilhelm Sarninghausen loobus 1816. aastal Preisimaa konsuli ametist, kerkis üles uue kandidaadi

küsimus. Pretendeerima hakkas Lübecki päritoluga II gildi kaupmees Hinrich August Behrens [27], kes tollal oli ühel juhtpositsioonidest Pärnu väliskaubandusega tegelevate firmade seas. Pärnu ekspordist läks "H. A. Behrens & Co" arvele aastail 1800–1809 ca 16 % ja 1810–1819 ca 11 % [28]. Preisi konsuli amet pidi firmal aitama paremini konkureerida võistlevate kaubamajadega. Hinrich August Behrensi kandidatuur oli Preisimaa võimudele vastuvõetav. Talle anti konsulipatent, saadeti töös juhendumiseks Preisi 1815. aasta konsulaarmäärustik ning vajalikud instruksioonid ja tsirkulaarid [29]. Hinrich August Behrensi surma järel määrati Preisi konsuliks Pärnus ta poeg, kes aga 1839. aastal loobus ametist [30] ja äritegevusest Pärnus ning sõitis Peterburisse [31]. Preisimaa konsuli amet läks siitpeale Hans Diedrich Schmidt kaubamaja kätte.

Preisimaa (ja hiljem ühendatud Saksamaa) roll ei olnud Pärnu ekspordis kuigi suur: 19. sajandi esimesel poolel 6,36 %, aastail 1860–1899 vaid 5,92 % [32]. Ta jäi maha Inglismaast, Portugalist ja Hollandist. Saksamaa peamine huvi Pärnus keskendus külvilinaseemnete (*Saeleinsaat*) vastu, mille peaaegu monopoolseks ostjaks ta oli ja mis läksid Stettini kaudu Sileesiasse [33]. Vähesel määral ekspordis Saksamaa Pärnust ka teisi kaupu (lina, linatakk ja -matid, kanep, metsamaterjal, teravili jt.). Suhteliselt suurem roll oli Saksamaal Pärnu impordis: Pärnu turul realiseeriti Lüneburgi soola, lambavilla, ehituskive, värvaineid, koloniaalkaupu jm. [34]. Saksa laevad olid Pärnus sagedaseks külaliseks [35].

Firma "Hans Diedrich Schmidt" valitsees koos "Jacob Jacke & Co'ga" Pärnu väliskaubandust 19. sajandil. Nende roll ekspordis oli järgmine [36] (vt. tabel lk. 54).

Hans Diedrich Schmidt kaubamaja juhtide huvi konsulaartegevuse vastu algas pärast seda, kui firma etteotsa oli 1818. aastal ainujuhina saanud kaubamaja rajaja pojapoeg Caspar David Schmidt. 24. detsembril 1819. aastal saatis ta kirja Portugali kuningale João VI-le. Selles põhjendas ta Portugali konsulaaresinduse vajalikkust Pärnus ning soovitas ennast konsuliks [37]. Kiri sattus ebasoodsale ajale: Portugalis toimusid aastail 1820–1823 siserahutused, mis viisid ajutiselt konstitutsiooni kehtestamisele: 1822. aastal eraldus impeeriumist Brasiilia. Pärast olukorra stabiliseerumist aga võttis Portugali valitsus asja käsile, sest Portugalil olid Pärnus märkimisväärsed kaubandushuvid. 1820. ja 1830. aastail

oli Portugal Pärnu lina peamine ostja. Aastail 1820–1839 veeti Pärnust välja 328 661 perkapundi [38] linakiudu, sellest Portugali 266 688 perkapundi ehk 81,14 % [39]. Väiksemal määral tundsid Portugali importöörid huvi ka linataku, kanepi ja metsamaterjali vastu. Neil aastail Pärnu sadamast lahkunud 1474 alusest suundus Portugali 454 alust ehk 30,8 % [40].

Aastad	"Jacob Jacke & Co" osa		Hans Diedrich Schmidt'i osa	
	rublades	%	rublades	%
1800–1809	576 973	10,59	1 107 555	20,32
1810–1819	3 556 284	21,69	6 567 349	40,06
1820–1829	7 788 933	35,41	5 251 690	23,87
1830–1839	8 355 878	36,41	4 619 970	20,13
1840–1849	3 741 059	45,98	2 029 161	24,94
1850–1859	3 201 326	37,89	2 679 780	31,71
1860–1869	11 856 966	39,92	12 114 961	40,79
1870–1879	18 491 543	24,23	22 825 531	29,91
1880–1889	16 218 896	29,98	17 162 519	31,72
1890–1899	14 337 693	31,38	16 912 932	37,01
1800–1899	88 125 551	30,47	91 271 448	31,56

1825. aastal nimetati Portugali asekonsuliks Pärnus Hans Caspar Schmidt, vahepeal surnud Caspar David Schmidti poeg [41].

Sedamööda, kuidas Portugal hakkas oma majandusarengus maha jääma teistest Euroopa riikidest, vähenes ka ta roll väliskaubanduses. Linakiu väljaveos tõusis esikohale Inglismaa. Aastail 1840–1849 läks Pärnu linakiu koguekspordist (209 151 perkapundi) Portugali vaid 29,17 % (61 003 perkapundi), kuna Inglismaale suundus 62,1 % (129 878 perkapundi) [42]. 1870. aastail laskis Portugal endast mööda ka Prantsusmaa. Pärnu sadamast Portugali suunduvate laevade arv vähenes tunduvalt. Kui aastail 1820–1829 lahkus Pärnust Portugali 267 laeva, siis aastail 1880–1889 vaid 59 laeva [43]. Portugali osa Pärnu koguekspordi väärtuses vähenes 74,35 %-lt 1800. aastal 2,38 %-le 1899. aastal [44]. Sellest hoolimata säilitas Portugal oma konsulaaresinduse Pärnus ning viimase juhtimine jäi Hans Diedrich Schmidt'i kaubamaja esindajatele.

Portugali asekonsuli tagasihoidlik positsioon ei rahuldanud Schmidt'i suguvõsa. Saanud teada Carl Wilhelm Behrensi erruminekust 1839. aastal, saatis Christian Joachim Schmidt, kes oli firma "Hans Diedrich Schmidt" kaasomanik,

taotluse Preisimaa peakonsulile Riias E. H. Wöhrmannile, et viimane toetaks tema kandidatuuri Preisi konsuli kohale Pärnus [45]. 10. mail 1840. aastal saigi ta konsulipatendi [46].

1850. aastate lõpul läks Christian Joachim Schmidt'i kätte ka Belgia konsulaat. Belgia valitsus oli rajanud Pärnus konsulaareesinduse 1851. aastal ja nimetanud konsuliks Reini-maalt pärit kaupmehe, Sindi kalevivabriku direktori Carl Theodor Rõthgeni [47], kes aga mõne aasta pärast suri. Nii avanes Christian Joachim Schmidt'il soodus võimalus võtta 1857. aasta algul Belgia konsulaat oma juhtimisele [48].

Tal ei õnnestunud kuigi kaua olla kolme riigi konsuliks. 1860. aastal ta suri. Tema mantlipärijaks konsulina sai firma prokurist ja osanik Nicolaus Michael Bremer, kes juhtis Belgia ja Portugali konsulaate 1875. aastani ning Preisimaa, seejärel aga Põhja-Saksa Liidu ja ühendatud Saksamaa konsulaati 1887. aastani. Siis läksid konsuliametid taas Schmidtide kätte.

1830. aastate teisel poolel hakkas konsulaartegevuses taas aktiivsust näitama firma "Jacob Jacke & Co". Kuna firma rajaja Jacob Jacke junior suri vallalisena, pärisid ta kaubamaja õepojad Otto ja Gottlieb Staackid ning osanikuna firma raamatupidaja Heinrich Johann Cassansky. Nii oli Jacob Jacke määranud oma testamendis [49]. Hiljem läks kaubamaja teiste perekondade kätte, kelle sugulus Jackedega oli üpris kauge või puudus hoopis. Firma aga jätkas eksisteerimist ja väliskaubandustegevust.

1837. aasta kevadel hakkas "Jacob Jacke & Co" üks tolla-seid juhte, Carl Magnus Frey taotlema Rootsi-Norra ühendatud kuningriigi konsuli ametit. Seoses raehärraks saamisega (8. märtsil 1837) [50] muutus perspektiiv üsna reaalseks. 1837. aasta sügisel külastas Carl Magnus Frey Stockholmi [51] ja sama aasta lõpul võiski ajakirjandus teatada tema nimetamisest Rootsi-Norra asekonsuliks Pärnusse [52]. See oli teatud määral üllatav. Norra heeringad olid küll endiselt tähtsal kohal Pärnu impordis (aastail 1830–1839 tervelt 54 606 tünni) [53], kuid Pärnu ekspordist läks Rootsi ja Norrassa vaid väike osa [54]. Rootsi-Norra kollase ristiga sinist plagu oli Pärnu sadamas harva näha (keskmiselt 3–4 aastat) [55]. Rootsi-Norra kodanikke elas Pärnus üksikuid [56]. Siiski konsulaat avati ja jäi avatuks ka pärast Carl Magnus Frey surma.

1858. aastal sai Carl Magnus Frey ühtlasi Taani asekon-
suliks [57]. Enne seda, 1829. aastast alates, kaitses Taani
konsulaarhuve Pärnus firma "Heinrich Harder & Co" [58].
Valga päritoluga Harderid etendasid märkimisväärset osa
Pärnu kaubanduses 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi esimesel
poolel, kuigi nad ei küündinud ekspordis juhtfirmade
tasemele: oma haripunktis 1830. aastatel tuli nende arvele
8,32 % Pärnu väljaveost [59]. Firma juhi Heinrich Cornelius
Harderi surma (1848) järel lõppes firma väliskaubandus-
tegevus. Mõni aasta varem oli surnud ta poeg Reinhold
Harder, kes oli 1836. aasta suvel üle võtnud Taani konsulaadi
juhtimise [60]. Kuni 1858. aastani oli konsulaadi tegevuses
nähtavasti paus.

Ajal, mil Carl Magnus Frey sai Rootsi-Norra asekon-
suliks, tuli Pärnu konsulaarellu uus perekond — Rodde'd, kes
olid loonud abielusidemed "Jacob Jacke & Co" osaniku Johann
Andreas Nageli perekonnaga. Tulnud 17. sajandil Lübeckist,
said Rodded peagi tuntuks Tartus, Narvas ja Tallinnas [61].
1837. aastal sai üks neist — Alexander Hermann Rodde —
Pärnu kodanikuks [62]. Juba enne seda, 5. jaanuaril
1837. aastal oli Hollandi kuningas Willem I andnud talle kon-
sulipatendi [63]. Hollandi konsuli amet jäi sellest ajast Rodde-
de suguvõsa kätte.

Hollandi importöörid olid huvitatud paljudest Pärnu
kaupadest, eelkõige laevaehitusega seotud materjalidest
(kanep ja kanepitakk, metsamaterjal, purjeriie, köied), samuti
teraviljast, linaseemnetest (*Schlagleinsaat*), sikukarvadest
jm. [64]. Hollandi osa Pärnu ekspordis oli küllaltki suur:
19. sajandi esimesel poolel 7,50 %, aastail 1860–1899 aga
11,72 % [65]. Holland müüs Pärnule veini, heeringaid, juustu,
ehituskive, värvaineid jne. [66]. Hollandi puna-valge-sinise-
triibuline plagu ilmus Pärnu reidile keskmiselt 8–10 korda
aastas [67].

1876. aastal sai tollane "Jacob Jacke & Co" osanik
Alexander Diedrich Johann Rodde lisaks Hollandi konsuli
ametile ka Taani asekonsuliks [68].

19. sajandi viimasel veerandil koondas firma "Hans
Diedrich Schmidt" enda kätte Saksamaa, Portugali ja Belgia
konsulaadid, kuna "Jacob Jacke & Co" kaubamaja valduses
olid Rootsi-Norra, Taani ja Hollandi konsulaadid. Nimetatud
kuus riiki ei olnud aga ainukesed, kes rajasid 18. sajandi
teiselt poolelt ja 19. sajandil oma konsulaaresindused Pärnus.

Aastail 1828–1868 tegutses Pärnus Hannoveri konsulaat, mida juhtisid Harderitega suguluses olevad kaupmehed Conze'd. Pärit Hannoveri lähedalt Cellest, sai Adolph Conrad Conzest 1825. aastal Pärnu kodanik [69]. Conzede firma oli aga juba enne seda omandanud märkimisväärse positsiooni Pärnu ekspordis: aastail 1810–1819 oli tema osa selles 17,74 % [70]. Järgnevatel kümnenditel kasvas see osa veelgi [71]. Ent Hannoveri majandushuvid olid Pärnus suhteliselt väikesed. Tundub, et tema konsulaadi rajamisel Pärnus olid mängus peamiselt poliitilised, võib-olla ka isiklikud motiivid. Hannoveri konsulaadi tegevus lakkas, kui Euroopa kaardile tekkis Põhja-Saksa Liit.

Seevastu olid Inglismaal Pärnus üsna märkimisväärsed kaubandushuvid. Jacob Jacke kaubamaja andmetel oli Inglismaal 19. sajandil juhtiv roll Pärnu ekspordis [72]:

Aastad	Eksport Inglismaale	
	rublades	%
1800–1809	313 890	5,76
1810–1819	4 436 314	27,06
1820–1829	2 413 978	10,97
1830–1839	5 965 586	25,96
1840–1849	4 764 766	58,57
1850–1859	andmed puudulikud	
1860–1869	18 983 509	63,91
1870–1879	47 175 614	61,82
1880–1889	33 080 910	61,18
1890–1899	33 538 040	73,99

Olulise rolli kõrval Pärnu ekspordis oli Inglismaal oma koht ka Pärnu impordis. Inglismaalt osteti Liverpooli soola, kivisütt ja koksi, porterit, tulekindlaid telliskive, riisi, superfostaati, seebikivi ja mitmeid muid kaupu [73]. Inglise laevad käisid Pärnu sadamas küllaltki tihti [74]. Kõigest hoolimata ei kiirustanud aga Suurbritannia valitsus konsulaaresinduse avamisega Pärnus. Inglise konsulid Riias olid volitatud ajama konsulaarasju ka Pärnus [75]. Alles 1872. aastal hakkas Pärnus resideerima Inglise asekonsul — Charles James Hill [76]. Hiljem kasutas Inglismaa oma konsulaaresindajatena Pärnus ka mitteinglasi, pöördumata siiski juhtivate firmade poole.

1882. aastal hakkas Pärnus resideerima ka Prantsuse konsulaaragent (Lucien Gouri) [77]. Prantsuse kaubandusringkondade huvi Pärnu vastu oli hakanud tõusma pärast

Krimmi sõda (1853–1856). 1870. aastatel läks Prantsusmaale juba 13,81 % Pärnu ekspordist [78]. Prantsusmaa oetis Pärnust lina, linataku ja –matte, metsamaterjali, piiritust jt. kaupu [79]. Prantsusmaa roll Pärnu impordis oli tühine.

Pärnus reesideerisid niisiis 19. sajandil üheksa riigi konsulaaresindused. Materjalid nende tegevuse kohta on säilinud vaid osaliselt. Kaubamajade “Jacob Jacke & Co” ning “Hans Diedrich Schmidt” fondides [80] leiduvad konsulaartoimikud lubavad siiski saada üldpildi sellest, mis nõudis välisriikide konsulitelt Pärnus kõige rohkem tööd.

Kirjavahetus ei olnud eriti koormav, kuid siiski nõudis teatud aja. Preisimaa konsulaadist läks näiteks aastal 1816–1853 välja 210 kirja, see on keskmiselt 5–6 kirja aastas [81]. Kirjad jagunesid järgmiselt: 1. Ametlik kirjavahetus kõrgemal seisvate organitega Riias ja Peterburis ning selle maa valit-
susega, keda konsul esindas. 2. Ametlik kirjavahetus teiste konsulitega ja kohalike haldus- ning kohtuasutustega. 3. Kirjavahetus mitmesuguste kaubafirmade ja isikutega, kes soovisid saada neile vajalikku informatsiooni.

Kirjavahetuse sisuks võisid olla kõige erinevamad probleemid: igapäevase konsulaartöö küsimused, navigatsioon, kaubavahetuse perspektiivid, tervishoiu olukord ja eeskirjad, mereavariidega seotud küsimused, kodanike registreerimine, mitmesuguste dokumentide vormistamine, konsulaarmaksud jms. Regulaarselt, vastavalt ühel või teisel maal kehtivale korrale, tuli saata aruandeid Pärnu väliskaubanduse ja laevasõidu, rahaliste sissetulekute ja väljaminekute jne. kohta.

Aruandlus eeldas arvepidamist. Konsulid pidid oma tegevuses juhinduma arvukatest seadustest, dekreetidest, määrustest, eeskirjadest, juhtnõõridest jne. [82]. Oli ette nähtud mitme konsulaarraamatu pidamine. Kõige töömahukam oli laevade registri täitmine, muidugi — kuivõrd vastava maa laevu Pärnu sadamas käis. Registreeriti aluse ja ta kapteni nimi, laeva suurus, tulekusadam ja laadung, sihtsadam ja trümmi mahutatud kaubad jm. vajalikud andmed. Eraldi raamat oli konsulaarmaksude jaoks.

Pärnus tegutsenud konsulaaresindajad olid valdavalt aukonsulid (*consules electi*), kes ei saanud tavaliselt oma töö eest tasu, kuid võisid endale jätta laekunud konsulaarmaksud (või osa neist). Peamiseks tuluks oli konsuli tiitel ja selle kasutamise võimalus oma äritegevuse edendamiseks. Kuigi

Pärnu ei olnud suur linn [83] ning tema väliskaubandusvõimalused olid suhteliselt väikesed (võrreldes Peterburi, Riia ja Tallinnaga), jätkus siin välisriikide konsulitel siiski tegevust. Ja see tegevus tuli Pärnu arengule kasuks.

Lisana kokkuvõtlik tabel konsulitest Pärnus 19. sajandil, kuivõrd on õnnestunud andmeid hankida [84].

SAKSAMAA

(kuni 1868 Preisimaa, 1868–1871 Põhja-Saksa Liit)

Christian Wilhelm Sarninghausen

*19.09.1768 + 4. 11. 1829

Konsul 1797–1816

Hinrich August Behrens

*11.10.1761 + 9.01.1830

Konsul 1816–1830, eksekvaatur 31.08.1816

Carl Wilhelm Behrens

*9.02.1806 + ?

Konsul 1830–1839, eksekvaatur 17.07.1830

Christian Joachim Schmidt

*17.12.1807 + 5.04.1860

Konsul 1840–1860, eksekvaatur 2.07.1840

Nicolaus Michael Bremer

*3.04.1826 + 7.02.1898

Preisi konsul 1860–1868, eksekvaatur 5.10.1860

Põhja-Saksa Liidu konsul 1868–1871, eksekvaatur
15.03.1868

Saksamaa konsul 1871–1887?, eksekvaatur 8.07.1871

Christian Joachim Schmidt *jun.*

*7.01.1833 + 3.06.1909

Konsul 1887–1909, eksekvaatur 10.04.1887

PORTUGAL

Hans Caspar Schmidt

*5.01.1804 + 27. 07.1835

Asekonsul 1825–1835, eksekvaatur 27.11.1825

Christian Joachim Schmidt

*17.12.1807 + 5.04.1860

Asekonsul 1836–1860, eksekvaatur ?.02.1836

Nicolaus Michael Bremer

*3.04.1826 + 7.02.1898

Asekonsul 1860–1875, eksekvaatur 3.12.1860

Reinhold Gottlieb Schmidt

*12.07.1845 + 8.02.1895
Konsul 1876–1895, eksekvatuur 29.05.1876
Heinrich Bernhard Backer
*? + ?
Asekonsul 1896–?, eksekvatuur 29.02.1896

HANNOVER

Adolph Conrad Conze
*? + 9.03.1849
Konsul 1828–1849, eksekvatuur 13.09.1828
Friedrich Anton Conze
*3.12.1823 + 22.02.1906
Konsul 1850–1868, eksekvatuur 11.08.1850

TAANI

Heinrich Cornelius Harder
*27.10.1768 + 25.06.1848
Asekonsul 1829–1836, eksekvatuur 23.08.1829
Reinhold Harder
*16.11.1801 + 9.01.1845
Asekonsul 1836–1845, eksekvatuur ?.06.1836
Carl Magnus Frey
*9.12.1799 + 27.04.1870
Asekonsul 1858–1870, eksekvatuur 9.06.1858
Jacob Diedrich Nagel
*31.08.1817 + 8.11.1875
Asekonsul 1870–1875, eksekvatuur 4.09.1870
Alexander Diedrich Johann Rodde
*5.09.1829 + 6.03.1899
Asekonsul 1876–1899, eksekvatuur 24.02.1876
Adolph Alexander Rodde
*12.05.1863 + 24.06.1925
Asekonsul 1899–?, eksekvatuur 5.05.1899

HOLLAND

Alexander Hermann Rodde
*27.11.1802 + 6.04.1870
Konsul 1837–1870, eksekvatuur ??.1837
Diedrich Emanuel Rodde

*21.02.1837 + 10.10.1875
Konsul 1870–1875, eksekvatuur 30.09.1870
Alexander Diedrich Johann Rodde
*5.09.1829 + 6.03.1899
Konsul 1876–1899, eksekvatuur 8.03.1876
Adolph Alexander Rodde
*12.05.1863 + 24.06.1925
Konsul 1899–?, eksekvatuur ?.06.1899

ROOTSI–NORRA

Carl Magnus Frey
*9.12.1799 + 27.04.1870
Asekonsul 1837–1870, eksekvatuur ??.1837
Reinhold Gottlieb Schmidt
*12.07.1845 + 8.02.1895
Asekonsul 1870–1891, eksekvatuur 30.09.1870
Jacob Diedrich Nagel jun.
*21.11.1860 + 25.08.1892
Asekonsul 1891–1892, eksekvatuur 5.08.1891
Friedrich Eberhard Rambach
*9.07.1853 + 2.02.1916
Asekonsul 1893–?, eksekvatuur 18.03.1893

BELGIA

Carl Theodor Röhngen
*? + 26.09.1855
Konsul 1851–1855, eksekvatuur 9.03.1851
Christian Joachim Schmidt
*17.12.1807 + 5.04.1860
Konsul 1857–1860, eksekvatuur 15.03.1857
Nicolaus Michael Bremer
*3.04.1826 + 7.02.1898
Konsul 1860–1875, eksekvatuur 3.08.1860
Reinhold Gottlieb Schmidt
*12.07.1845 + 8.02.1895
Konsul 1875–1895, eksekvatuur 20.11.1875
Christian Joachim Schmidt jun.
*7.01.1833 + 3.06.1909
Konsul 1895–1909, eksekvatuur 9.11.1895

INGLISMAA

Charles James Hill

*?+?

Asekonsul 1872–1875?, eksekvatuur 27.03.1872

Johann Leopold Barlehn

*14.05.1829 + 21.04.1889

Asekonsul 1875–1882?, eksekvatuur 25.07.1875

Carl de Bruyn

*11.02.1819 + 8.10.1895

Asekonsul 1882–1894?, eksekvatuur 3.04.1882

James E. Cattley

*?+?

Asekonsul 1894–?, eksekvatuur 14.04.1894

PRANTSUSMAA

Lucien Gouri

*?+?

Konsulaaragent 1882–?, eksekvatuur 5.11.1882

ALLIKAD. KIRJANDUS. MÄRKUSED

1. Lähemalt vt. C. van Vollenhoven. The law of peace. London, 1936. Lk. 7–10; A.Piip. Rahvusvaheline õigus. Tartu, 1936. Lk. 224–225.
2. Christiano Kelchen Liefländische Historia, oder Kurtze Beschreibung der Denckwürdigsten Kriegs- und Friedens-Geschichte Esth-, Lief- und Lettlandes. Reval, 1695. S. 563.
3. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5406. L. 17.
4. Vrd. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 3863. L. 1; S. 5407a. L. 41; H. Laakmann. Das Bürgerbuch von Pernau. I. 1615–1787 // Sitzungsberichte der Altertumforschenden Gesellschaft. XI. Pärnu, 1936. S. 47; Pärnumaa. Tartu, 1930. Lk. 730. Alates 1777 kandis kaubamaja "Jacob Jacke & Co" nime. Vt. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5407c. L. 24; S. 5435. L. 22.
5. Jacob Jaske *senior*'ina oli tuntud ta vanaisa.
6. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5406. L. 18–19.
7. Rajatud 1741. aastal. Vt. Pärnu ja ta kuurort. Pärnu, 1939, H. D. Schmidt kaubamaja reklaamkuulutus. Teisal on asutamisaastana märgitud 1743. Vt. C. Mettig. Kurtze Geschichte der Stadt Pernau (Livland). Pernau, 1901. S. 31.
8. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 4603. L. 1–2.
9. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1815 ja 1816 (lehed numereerimata).

10. Vt. I. Lind. Göteborgs handel och sjöfart 1637–1920: Historiskstatistisk översikt. Göteborg, 1923. S. 51–53.
11. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5406.
12. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5314b ja 5314c.
13. EAA: F. 3339. Nim. 1. S. 1814–1826 (lehed numereerimata).
14. Полное собрание законов Российской империи. XXI. Санкт-Петербург, 1830. С. 696-704.
15. Полное собрание законов Российской империи. XXII. Санкт-Петербург, 1830. С. 634.
16. EAA. F. 1000. N. 1. S. 165. Lk. 186.
17. EAA. F. 291. Nim. 1. S. 1604. L. 1.
18. H. Laakmann. Das Bürgerbuch von Pernau. I. S. 82.
19. H. Laakmann. Das Bürgerbuch von Pernau. II. 1787–1889 // Sitzungsberichte der Altertumforschenden Gesellschaft. XII. Pärnu, 1939. S. 30.
20. Das Inland. 1846.5.II, N. 6.
21. Revalische Wöchentliche Nachrichten. 1797. 7. IX. N. 36.
22. EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5568. L. 4.
23. Arvutuste põhiallikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423 ja 1464a. 1853.–1858. aasta eksport: Государственная внешняя торговля в разных ее видах, 1853-1858. Санкт-Петербург, 1854-1859.
1846. aasta import: Das Inland. 1847. 22. IX. N 38. Impordi kohta 1845. aastal: Das Inland. 1846. 17. XII, N 51. Andmed on eri allikates mõnevõrra erinevad, kuid üldpilti see ei muuda.
24. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1464a.
25. Samas. l. 1–20, 39–68.
26. EAA. F. 1000. Nim. 1. S. 2957. L. 1–2.
27. EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5568. Lk. 1–3.
28. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423 ja 1464a.
29. EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5568. L. 11–12.
30. Samas. L. 112–113.
31. "H. A. Behrens & Co" ei figureeri alates 1839 enam Pärnu väliskaubanduses. Vt. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424. L. 22 jj.; S. 1464a. L. 20 jj. 1841. aasta algul koostatud nimistus esineb Carl Wilhelm Behrens III gildi kaupmehena: EAA. F. 1000. Nim. 1. S. 3744. L. 51.
32. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423 ja 1464a.
33. Коммерческая газета. 1834. 15. III, № 32; Das Inland. 1846. 5. II, N 6.
34. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424.
35. EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5570 ja 5571.
36. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423 ja 1464a. Aastail 1840–1882 on ekspordi väärtus arvestatud hõberublades.

37. EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5540. L. 1-2.
38. Perkapund = 10 puuda = 163,805 kg.
39. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1464a. L. 1-21.
40. Samas. L. 1-20.
41. EAA: F. 3340. Nim. 1. S. 5540. L. 3-4.
42. EAA. F: 3339. Nim. 1. S. 1464a. L. 21-31.
43. Samas. L. 1-10, 59-68.
44. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423. L. 2-4; S. 1464a. L. 78-79.
45. EAA. F: 3340. Nim. 1. S. 5568. L. 113.
46. Samas. L. 114-115.
47. Санктпетербургские Сенатские Ведомости. 1851. 3 IV, № 27.
48. Vt. EAA. F. 3340. Nim. 1.S. 5552. L. 57-58.,
49. Testamendi originaal vt. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5408a. L. 1-6. Vt. ka **E. F. Schultz**. Baltische Geheimnisse. Zürich, 1857. S. 47-49.
50. **H. Laakmann**. Die Pernauer Ratslinie // Sitzungsberichte der altertumforschenden Gesellschaft zu Pernu. VIII. Pernau, 1926. S. 90.
51. EAA. F. 1000. Nim. 1. S. 1982. L. 6.
52. Das Inland 1837.29. XII, N 52.
53. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424. L. 13-22.
54. Vt. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1464. L. 11-21.
55. Государственная внешняя торговля в разных ее видах, 1838-1849. Санкт-Петербург, 1839-1850.
56. EAA. F. 1000. Nim. 1. S. 2957. L. 1-2.
57. Санктпетербургские Сенатские Ведомости. 1858. 1 VII, № 52.
58. Санктпетербургские Сенатские Ведомости. 1829. 31 VIII, № 35.
59. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1464. L. 11-21.
60. Das Inland. 1836.29.VII, N. 31.
61. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 5428. L. 9-15.
62. **H. Laakmann**. Das Bürgerbuch von Pernau. II. Lk. 70.
63. EAA. F: 1000. Nim. 1. S. 160. L. 1.
64. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423 ja 1464a;
Коммерческая газета. 1834. 15 III, № 32.
65. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423 ja 1464a.
66. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424.
67. Государственная внешняя торговля в разных ее видах, 1838-1978. Санкт-Петербург, 1839-1879.
68. Санктпетербургские Ведомости. 1876. 9 III; 2 IV, № 21 ; 28.
69. **H. Laakmann**. Das Bürgerbuch von Pernau. II. S. 57.
70. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1423. L. 12-21.
71. Vt. EAA. F. 3339. Nim. 1.S. 1464a. L. 1-22.
72. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424 ja 1464a.
73. Vt. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424; S. 1426. L. 6, 11.
74. Vt. Государственная внешняя торговля в разных ее видах, 1838-1849.

75. Санктпетербургские Сенатские Ведомости. 1833. 29 IV, № 17; Livländischer Kalender auf das Jahr nach Christi Geburt 1859. Riga, 1858. S. 88, 93.
76. Санктпетербургские Сенатские Ведомости. 1872. 21 IV, № 32.
77. Санктпетербургские Сенатские Ведомости. 1882. 30 XI, № 97.
78. Arvutuste allikas: EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1464a. L. 49–59.
79. Vt. EAA. F. 3339. Nim. 1. S. 1424.
80. EAA: F. 3339 ja 3340.
81. EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5568.
82. Belgia konsulaadile saadetud normatiivaktide loetelu: EAA. F. 3340. Nim. 1. S. 5552. L. 57–58.
83. Pärnus oli elanikke 1801. aastal 2694 ja 1867. aastal 9298. Vt. EAA. F. 1000. Nim. 1. S. 2950. L. 11; Pärnumaa. Lk. 732.
84. Peamised allikad: **H. Laakmann**. Das Bürgerbuch von Pernau. I–II; Санктпетербургские Сенатские Ведомости, 1816–1891; распоряжения Правительства, 1891–1899; Das Inland, 1836–1863.

ÜBER DIE KONSULATE IN PERNAU IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS UND IM 19. JAHRHUNDERT

Olaf-Mihkel Klaassen

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts schufen in Pernau seine Konsulate Schweden, Dänemark und Preussen. Im 19. Jahrhundert kamen die Niederlande, Belgien, Hannover, Portugal, England und Frankreich hinzu. Das Konsularinteresse der ausländischen Staaten an Pernau war vornehmlich durch die Wichtigkeit der Stadt im Aussenhandel bedingt. Pernau war einer der grössten Exporthäfen Estlands, den in jeder Navigationssaison Hunderte von Schiffen besuchten.

Zu Ehrenkonsuln der ausländischen Staaten wurden in Pernau hauptsächlich die Besitzer der Kaufhäuser "Jacob Jacke & Co" und "Hans Diedrich Schmidt". Ihre Tätigkeit als Ehrenkonsuln konzentrierte sich auf die Fragen der Schiffahrt und des Handels. Die Konsuln sollten auch Bürger des Landes, die sie ernannt hatte, registrieren und ihnen helfen. Ihr Auftrag war auch das Zusammenstellen verschiedener Dokumente, regelmässige Rechenschaftsablegung u. a. m.

Das Vorhandensein der Konsulate in Pernau war vorteilhaft für den Aussenhandel der Stadt, ihre internationale Verbindungen und das Prestige.